

TOPLUM RUH SAĞLIĞI

Mevhibe İrem YILDIZ*

Öz: Bu dosyada toplum ruh sağlığı kavramı, sosyal belirleyicileri, toplum ruh sağlığı hizmetlerinin dünyadaki ve ülkemizdeki durumu ve çeşitli örgütlenme modelleri, toplum ruh sağlığı için risk yaratan toplumsal olaylar ve ilişkili ruhsal bozukluklarla ilgili koruyucu ruh sağlığı hizmeti kapsamındaki önlemler ele alınmıştır.

Anahtar sözcükler: toplum ruh sağlığı, sosyal belirleyiciler, ruhsal bozukluk, koruyucu ruh sağlığı hizmeti

Community Mental Health

Abstract: In this issue, the concept of community mental health, its social determinants, the state of community mental health services in the world and in our country, and various organizational models, measures within the scope of preventive mental health service related to social events that pose a risk for community mental health and related mental disorders are discussed.

Key words: community mental health, social determinants, mental disorder, preventive mental health services

Toplum Ruh Sağlığı Dosyamızın hazırlandığı ve yayınlandığı süreçte tüm dünyadaki toplumların fiziksel sağlığını olduğu kadar ruh sağlığını da derinden etkileyen COVID-19 salgınıyla tüm insanların yaşamı bir anda tamamen değişti, son derece zorlayıcı özellikleri olan bu yeni yaşam koşullarına uyum sağlamaya çalışırken yoksulluk, eşitsizlik, adaletsizlikten köken alan hali hazırdakilerin üzerine yeni ruhsal zorlanma kaynakları da eklendi. Sağlığa erişimle ilgili eşitsizliklerin katmerlendiği ve daha da görünür hale geldiği bu süreçte, çeşitli fiziksel hastalıklarla birlikte ruhsal hastalıkları olan bireyler de tanı ve tedavi olanaklarından yoksun kaldılar. Bu yoksunluğun sonuçlarını salgını kısmen de olsa geride bırakabildiğimiz günlerde daha iyi tahlil edebileceğiz.

Dünyada ve ülkemizde ruhsal hastalıkları olup da hiç tanı ve tedavi hizmetlerine ulaşamayanlar ruhsal hastalıkları olan kişiler içinde maalesef ki büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Ruh sağlığı hizmetlerine erişimin önündeki engeller çok çeşitli olmakla birlikte, hastalıkların tanınması ve yaygınlığının saptanmasıyla ilgili epidemiyolojik çalışmaların eksikliği, kişilerin kendilerindeki ruhsal hastalık belirtilerini görmezden gelmelerine ve inkârına yol açarak tedavi arayışına ket vuran toplumdaki ruhsal hastalıklarla ilgili damgalayıcı ve ayrımcı tutumlar, sosyal destek hizmetlerini de içeren koruyucu ruh sağlığı hizmetlerinin tedavi

edici ruh sağlığı hizmetleriyle bütünleştirilememiş olması en belirgin engelleyici unsurlardır.

Toplum ruh sağlığını koruyucu ve geliştirici ruh sağlığı hizmetlerinin sahip olması gereken özelliklerin başında toplumsal bir bakış açısı olması, hastaların sosyo-ekonomik koşulları bağlamında değerlendirilmesi, sağlık hizmetlerine eşit ve ücretsiz erişim olanaklarının sağlanması, sosyal destek hizmetlerini de içeren multidisipliner bir ekip çalışması prensibine dayanması ve ruhsal hastalıkların biyopsikososyal belirleyicilerine yönelik bireysel ve toplumsal düzeyde müdahale stratejilerini de içeren koruyucu politikaların geliştirilmesi ve uygulanması yer almaktadır.

Sosyal adalet ve eşitlik, toplum ruh sağlığının en önemli belirleyicilerindedir. Toplumu oluşturan bireylerin pek çoğu çeşitli özellikleri bakımından eşitsizliklerle mücadele etmek durumunda kalan azınlık gruplarına dâhildir. Yoksulluk, işsizlik, güvencesizlik, barınma ve yeterli beslenme olanaklarından yoksunluk, engellilik, kronik veya bulaşıcı hastalıklara sahip olma, toplumsal cinsiyet özellikleri, etnik ve kültürel, politik kimlik özellikleri, yurtsızlık haklarından yoksun olma, kanun hükmünde kararname ile sivil ölüme mahkûm edilme, göçmenlik, mahkûmluk gibi özellikler toplumu oluşturan bireylerin hiç de azımsanamayacak bir oranını bir bakıma bir azınlık grubunun birey üyesi haline getirmektedir. Azınlık grupları fiziksel ve ruhsal

*Dr. Öğretim Üyesi, Toplum ve Hekim Hakem Kurulu Üyesi, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri AD.
(ORCID No: 0000-0003-3676-6457)

bakımdan tam bir iyilik halinde olmalarını sağlayacak pek çok temel hak ve özgürlüklerden mahrum kalabildikleri gibi, onları ruhsal sorunlara yatkın hale getirebilecek özel bir zorlanma türü olan azınlık stresine de maruz kalabilmektedirler. Azınlık stresi, toplumda çeşitli özellikleri bakımından aşağıda konumlandırılmış bireylerin maruz kaldıkları ve maruz kalacaklarını düşündükleri ön yargı ve ayrımcılıkla ilişkili tutumlar sonucunda, kişilerin risk algılarının şiddetlenmesine, başlarına gelebilecek olumsuz olaylardan kaçınmak amacıyla azınlıktaki kimlik özelliklerini gizleme gereksinimi duymasına, toplumdaki baskın değerleri kabul etmesine neden olabilmektedir. Bu durum, kişilerin temel hak ve özgürlüklerini talep etmelerinin önünde engel oluşturabileceği gibi, benzer zorlukları yaşayanlar ile dayanışmanın önünde bir set oluşturarak maruz kalabilecekleri şiddet davranışlarına karşı da savunmasız hale getirebilmektedir. Azınlık grubuna dâhil olmanın getirdiği hak kayıpları ve çeşitli biçimlerde şiddete maruz kalmak ve kalacağı korkusuyla yaşamak bakımından ruh sağlığı ile ilgili beklenebilecek kırılganlıkları olan bu gruplar yaşamlarının her aşamasında fiziksel ve ruhsal bakımdan sağlıklı bir biçimde gelişmeleri için gerekli olanaklardan da mahrum kalmaktadır. Bu mahrumiyete neden olan eşitsizliklerin ortadan kaldırılması en önemli koruyucu ruh sağlığı politikası bileşeni olarak öne çıkmaktadır.

Temel insan haklarının güvence altına alınmadığı toplumlarda çeşitli hak kayıpları ve adalete erişimin önündeki engeller de kişilerin içinde yaşadıkları toplumla olan ilişkilerindeki temel güven duygusunu sarsmakta, ruh sağlığı bakımından kişileri kırılgan hale getirmektedir.

Toplum ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyen bir başka önemli etmen ise kitlesel travmalardır. Doğal afetler ve insan eliyle oluşturulmuş kitlesel travmalar, toplumun olaylara doğrudan maruz kalmış bireylerini ruhsal bakımdan olumsuz etkilediği gibi benzer olaylara maruz kalmakla ilgili kendini risk altında hisseden toplumun diğer bireylerini de derinden sarsmaktadır. Bu tür olaylar toplum ruh sağlığını bozucu etmenler olduğu gibi bu olaylara maruz kalmış kişilerin ruh sağlığı hizmetlerine acil olarak erişiminin sağlanamaması da travmayla ilişkili ruhsal sorunların kalıcılaşmasına yol açan bir etmen olarak ortaya çıkabilmektedir.

İki sayı halinde yayınlanacak olan Toplum Ruh Sağlığı Dosyamızda yer alan yazılarda Türkiye’de ruhsal hastalıkların yaygınlığı, ruhsal tedavi ihtiyacı ile ilgili güncel durum, dünden bugüne toplum ruh sağlığı hizmetlerinin dünyada

ve ülkemizdeki durumu, küresel sorunların toplum ruh sağlığına etkisi ve geleceğe yönelik politikalar, göçlerin toplum ruh sağlığına etkisi, toplum ruh sağlığında sosyal hizmet uygulamaları ve kitlesel şiddet olayları sonrası yeni bir ruh sağlığı örgütlenmesi modeli Psikososyal Dayanışma Ağı deneyimi bağlamında ele alınacaktır. Ayrıca çeşitli azınlık gruplarına dâhil olmanın yarattığı kırılganlıklar ve toplum ruh sağlığına etkisi, zorla kaybedilenler, yas tutamama, anadilinde sağlık hizmeti alamama, LGBTİ gruplar ve sağlıkta eşitsizlik, toplumsal cinsiyet temelinde şiddet, barış akademisyenleri özelinde sivil ölüm kavramı, yaşlılara yönelik ayrımcılık kapsamında ele alınacaktır. Son olarak da ruhsal hastalığı olan bireylerin ‘örselenebilir’ olma konumunun araştırma ve psikiyatri etiği açısından değerlendirilmesini içeren bir yazı ve “mutluluk” kavramının ruhsal iyilik haliyle ilişkisi ve bireylerin mutluluklarıyla ilgili sorumluluklarını sorgulayan bir yazı dosyamızı zenginleştirecektir.

Bu dosyaya, toplumun ruh sağlığını derinden etkileyen bu salgın döneminde büyük bir sorumluluk ve dayanışma anlayışıyla katkı veren tüm yazarlarımıza ve dergi çalışanlarımıza teşekkür ediyoruz.

Sağlıkla ve dostça kalın...